

УДК 504.340

О. В. Артеменко,
аспірант другого року навчання без відриву від виробництва
кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою,
Національна академія державного управління при Президентіві України

ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНОМУ І МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

О. Artemenko,
Postgraduate student of first year
Department globalization, European integration and national security management
of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

THE ISSUES OF ECOLOGICAL SAFETY AND USING OF NATURAL RESOURCES IN THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEGISLATION

У статті розглянуто питання екологічної безпеки та природокористування у вітчизняному та міжнародному законодавстві. Узагальнено індикатори ефективної національної екологічної політики, що безпосередньо впливають на екологічну безпеку. Визначено сутність екологічної безпеки як невід'ємної складової національної безпеки, яка представляє собою стан захищеності екологічних інтересів живих істот і навколишнього середовища а також комплекс інструментів для її досягнення. У ході аналізу напрямів та результатів державної політики природокористування у розвинутих країнах світу обгрунтовано, що економічне зростання не є визначальним фактором забезпечення сталого розвитку. Акцентовано увагу на важливості розробки і реалізації ефективної екологічної політики та забезпечення дієвого контролю за дотриманням сучасних екологічних вимог. На основі закордонного досвіду, запропоноване раціональне природокористування на даному етапі суспільного розвитку розглядати не тільки як витратну статтю, а і як можливість для залучення інвестицій та проведення наукових досліджень. Крім цього, доведено, що збалансований розвиток неможливий без формування громадянського суспільства, впровадження механізмів громадянського контролю за діяльністю органів державної влади, залучення громадян до прийняття екологічно важливих рішень.

The article deals with the issues of environmental safety and using natural resources in domestic and foreign legislation. The indicators of effective national environmental policies that directly affect environmental safety are summerized. The essence of environmental safety as an integral part of national security, which is a state of protection of environmental interests of living beings and the environment, as well as a set of tools to achieve it. In analyzing trends and results of the state politiki prirodopolzovaniya in the developed world rightly, that economic growth is not the determining factor in ensuring sustainable development. The importance of the development and implementation of effective environmental policies and ensuring effective monitoring of compliance with current environmental requirements is emphasized. Based on international experience, it is proposed environmental management at this stage of social development seen not only as items of expenditure, but also as an opportunity for investment and research. Moreover, we prove that a balanced development is impossible without the formation of civil society, the introduction of mechanisms of civil control over the activities of public authorities, involving citizens in the adoption of environmentally important decisions.

Ключові слова: державна політика, державне управління, екологічна безпека, законодавство, концептуальні засади, національна безпека, природокористування.

Key words: state's policy, public administration, environmental safety, legislation, conceptual foundations, national security, using natural resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Протягом століть економічний прогрес забезпечувався людством переважно за рахунок нищівної експлуатації природних ресурсів. Розвиток суспільства

досягався за рахунок майбутніх поколінь, що породило безліч екологічних проблем, які за ступенем негативного впливу можуть мати фатальні наслідки для усього живого і не йдуть у жодні порівняння з іншими негараздами.

Вони не обмежуються кордонами окремих держав або регіонів і стосуються всього людства. Не є винятком і Україна. Сучасна екологічна ситуація в країні вкрай незадовільна: 57,5% орних земель зазнає впливу ерозії, близько 20% земель — забруднені важкими металами, 88% досліджених річок України (та їх басейнів) мають екологічний стан від "поганого" до "катастрофічного", а близько 20% речовин, що потрапляють в атмосферу від стаціонарних джерел, є мутагенами. Відходи виробництва також завдають великої шкоди екології. В Україні їх накопичено понад 30 млрд т та щорічно ця цифра зростає на 1 млрд т, а площі для їх зберігання займають понад 160 тис. га [10, с. 96, 100, 110, 112].

Екологічно безпечне природокористування безпосередньо стосується стану здоров'я існуючого й майбутніх поколінь і проявляється у глобальних масштабах. Відтак, питання державної політики раціонального природокористування безпосередньо впливають на екологічну безпеку, що є незаперечним фактом. Разом з цим у багатьох теоретичних концепціях майбутнього розвитку цивілізації перспективи взаємодії у системі "суспільство-природа" іноді зводяться до дилеми: економічний розвиток або екологічна безпека. Але вже сьогодні питання довкілля як наслідок діяльності людства необхідно покласти в основу прийняття державних рішень.

Цивілізований світ усвідомлює неможливість подальшого економічного розвитку без розв'язання екологічних питань. Забезпечення екологічної безпеки через раціональне і збалансоване природокористування набувають пріоритетного значення для подальшого розвитку України, просування її національних інтересів і актуальність цих питань не викликає сумнівів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ПРОБЛЕМАТИКОЮ ТА ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Питання, пов'язані з екологічною безпекою, концептуальними засадами її забезпечення висвітлюються у теоретичних та практичних роботах багатьох науковців. Необхідно відзначити внесок у дослідження цих питань таких авторів, як Г.О. Білявського, О.О. Веклича, З.В. Герасимчука, В.С. Деньги, Б.М. Данилишина, С.М. Ілляшенка, В.М. Ісаєнка, А.Б. Качинського, О.В. Прокопенка, В.А. Татарінова, Ю.Ю. Туниці, І.М. Синякевича, М.Ф. Реймерса, О.М. Хімича, Є.В. Хлобистова, А.В. Яцика та інших фахівців, які мають різні підходи до теоретичних визначень, розроблення та реалізації державної політики природокористування та забезпечення екологічної безпеки.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є аналіз питань щодо природокористування та екологічної безпеки у вітчизняному та міжнародному законодавстві.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ЇХ ОБГРУНТУВАННЯ

Сьогодні настала нагальна потреба переосмислити ті ідеї й підходи, що вичерпали свою життєздатність та сформулювати нові. У шостій програмі дій ЄС з охорони довкілля наголошується, що для продовження прогресу людство повинно зважено, у системний спосіб враховувати питання довкілля під час напрацювання та реалізації управлінських рішень, а екологічна проблематика має пронизувати усі аспекти зовнішніх стосунків Європейського Союзу.

Зазвичай законодавчою основою забезпечення екологічної безпеки є конституції держав, національне законодавство у сфері екологічної безпеки, міжнародні договори і угоди, що були ратифіковані державами.

У понад 70 міжнародних двосторонніх та багатосторонніх угодах, пов'язаних з охороною довкілля Україна є повноправним партнером. На сьогодні у світі існує понад 200 міжнародних неурядових організацій, що спеціалізуються на питаннях охорони навколишнього середовища або виявляють цікавість до збалансованого природокористування, поза їхньої основної сфери діяльності (науки, освіти, охорони здоров'я, економіки, релігії та ін.) Відтак, подальше співробітництво з ними, а також міжнародними організаціями, урядами держав, участь у регіональних природоохоронних заходах для України має велике значення.

Серед документів, що прийняті Організацією Об'єднаних Націй (ООН), найбільш відомими є Стокгольмська декларація з проблем навколишнього середовища 1972 р., де були сформульовані 26 принципів, якими мають послуговуватися усі уряди і народи з метою охорони й покращання навколишнього середовища. У ній відображено взаємозв'язок охорони навколишнього середовища, миру, забезпечення прав і свобод людини, а також акцентується увага на тому, що збереження та покращання якості природного середовища є важливою проблемою, яка впливає на добробут народів і економічний розвиток усіх країн світу, є виявлення волі народів усього світу і обов'язком урядів всіх держав [5, с. 682—687]. Розглядаючи міжнародну екологічну безпеку не тільки як теоретичну ідею, а і як чинник, який має пряму вплив на здоров'я і навіть життя людини, делегація України на 45-й сесії Комісії ООН з прав людини 1989 р. запропонувала розпочати розроблення й наступне нормативне закріплення нової категорії прав, а саме: екологічних прав людини [1].

Подальше погіршення стану екології у світі стимулювало посилення уваги світової спільноти до проблем навколишнього середовища, наслідком чого стало прийняття Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку 1992 р. на конференції ООН, яка стала наступним кроком у розвитку принципів Стокгольмської декларації (1972 р.) та найбільш значущою подією ХХ ст. у даному напрямі. Конференція була присвячена питанням запровадження концепції сталого екологічно-безпечного розвитку та альтернативою споживчого ставлення суспільства до природи. Зважаючи на прагнення людства рухатися у напрямі, який би поєднував економічні, соціальні та екологічні інтереси, ООН визначила сталий розвиток як основний напрям розвитку всього суспільства на ХХІ ст. Серед його 27 принципів слід зазначити наступні [5, с. 687—692]:

- право людей на здорове та безпечне життя у гармонії з природою;
- охорона навколишнього середовища як невід'ємну частину процесу розвитку;
- удосконалення природоохоронного законодавства;
- зменшення розриву у рівні життя як між країнами, так і між багатими і бідними в кожній країні;
- споживання природних багатств з урахуванням інтересів теперішнього та прийдешніх поколінь;
- виключення моделей розвитку виробництва та споживання, що не сприяють збереженню природи.

Своєрідною програмою дій, за допомогою якої можна досягти сталого розвитку з економічної, соціаль-

ної та екологічної точок зору став інший документ конференції в Ріо-де-Жанейро — "Порядок денний на XXI століття" (скорочено "Агенда-21") [13]. Ця програма сягає практично усіх аспектів буття людства, спрямована на збереження життя і всесвітній довготривалій розвиток. Втім, вона не заперечує інтенсивного економічного розвитку, а стверджує, що "сталий розвиток" — це спосіб подолання бідності і протидії руйнуванню природного життєвого доквілля.

Представники країн-членів ООН закликали уряди всіх країн світу до запровадження принципів сталого екологічно-безпечного розвитку на основі соціальної, економічної та екологічної політики. Отже, екологічна безпека країни поступово перетворюється на один з пріоритетних принципів сталого розвитку всіх країн світу, що передбачає запровадження такої моделі розвитку, за якої досягається задоволення життєвих потреб нинішніх поколінь без позбавлення такої можливості у майбутньому.

Законодавчою основою для розроблення та реалізації концепції екологічної безпеки нашої держави є Конституція України, Декларація про державний суверенітет України (1990 р.), Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1991 р.) Ці документи визначають пріоритетність забезпечення екологічної безпеки як необхідну умову для сталого економічного та соціального розвитку України. Вони створили основу подальшого удосконалення законодавства, одним з напрямів якого є концептуальні документи у сфері забезпечення національної безпеки. Серед них "Концепція (основи) національної безпеки України" (1997 р.), Закон України "Про основи національної безпеки України" (2003 р.), Стратегія національної безпеки України (редакції 2007 та 2012 рр.).

Крім цього, у 1998 р. була прийнята Постанова Верховної Ради України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки", і хоча оцінка якості цього документу експертами Комітету з екологічної політики Європейської економічної комісії була досить критичною, його затвердження стало важливим кроком для становлення нової екологічної політики та розвитку екологічного законодавства. Зокрема Постановою проголошувалася довгострокова стратегія розв'язання екологічних проблем, яка має у своїй основі створенні мотивації та умов для цього на національному, регіональному, місцевому та об'єктному рівнях, а також на поєднанні цих питань з економічними [10, с. 43].

Дані нормативні акти визначають необхідність досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього середовища, збалансованого природо-користування, підвищення рівня екологічної безпеки та рівня громадської свідомості з питань охорони навколишнього середовища. Проаналізувавши їхній зміст, можна дійти висновку, що основним об'єктом захисту у структурі екологічної безпеки є людина, її права і свободи, у тому числі право на генофонд, право на життя і здоров'я, право на сприятливе довкілля. Крім того, об'єктами екологічної безпеки є природні ресурси, навколишнє середовище, суспільство з його матеріальними і духовними цінностями [8].

Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" визначає екологічну безпеку як "такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення

екологічних умов та виникнення небезпеки для здоров'я людей" [11]. Проте на сьогодні безпека у сфері природо-користування не виділена в окремий напрям, а розглядається лише як один зі складників екологічної безпеки. Етимологічно всі наукові визначення екологічної безпеки виходять з того, що вона є різновидом загального поняття "безпека", що означає стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [21, с. 47]. Відповідно збалансоване природо-користування є складовою системи забезпечення екологічної безпеки.

Теоретичні підходи до визначення екологічної безпеки знайшли відображення в роботах багатьох відомих науковців, зазначених вище. Їх аналіз доводить, що і науковці, і законодавці визнають безпосередній вплив змін у навколишньому середовищі на безпеку держави, необхідність більш жорстких обмежень у антропогенному навантаженні на природу. На нашу думку, позитивно виглядає тенденція, принаймні задекларована у законодавстві, пов'язувати екологічну безпеку з безпекою конкретної людини, а не тільки держави, оскільки загально-визнано, що екологічні проблеми не мають національних кордонів. З огляду на це, вважаємо, що екологічну безпеку можна визначити як невід'ємну складову національної безпеки, яка представляє собою стан захищеності екологічних інтересів живих істот і навколишнього середовища, що досягається за допомогою комплексу інструментів і впливає на інтереси теперішнього та майбутніх поколінь.

Поглиблення екологічної кризи та нестабільність соціально-економічного розвитку суспільства призвело до ідеї створення глобального правового акту міжнародної екологічної безпеки — Екологічної Конституції Землі, науковим обґрунтуванням якої займається доктор економічних наук Ю.Ю. Туниця [17]. На його думку, Екологічна Конституція Землі повинна мати статус Основного Закону виживання цивілізації і сталого розвитку, який забезпечував би кожній державі і світовій спільноті загалом екологічну та економічну безпеку, а окремій людині — нормальні для її життя природні умови як нині, так і у майбутньому.

Згідно з Концепцією національної екологічної політики України на період до 2020 року індикаторами ефективності національної екологічної політики, що безпосередньо впливають на екологічну безпеку, є:

- покращення стану здоров'я населення за рахунок зменшення впливу негативних чинників;
- скорочення витрат природних ресурсів та енергії на одиницю продукції;
- досягнення співвідношення між рівнями фактичного забруднення навколишнього середовища/виснаження природних ресурсів і гранично допустимого забруднення/виснаження, що базується на науково обґрунтованих оцінках (критичне навантаження на довкілля);
- співвідношення витрат на природоохоронні заходи до отриманого екологічного ефекту;
- рівень участі громадськості в прийнятті екологічно вагомих рішень [12].

Індекс екологічної сталості (ESI) є найбільш узагальненим показником забезпечення екологічної безпеки країни і його сформовано з 21 екологічного індикатора, які, в свою чергу, розраховуються на основі використання 76 наборів екологічних даних про стан природних ресурсів у країні, рівня забруднення довкілля

у минулому і сьогодні, зусиль країни у сфері управління екологічним станом, спроможності країни поліпшувати екологічні характеристики тощо [16]. Україна у 2012 р. посіла 102 місце із 132 країн світу, для яких був розрахований цей індекс. За рівнем прогресу у зменшенні впливу на довкілля протягом 2000—2010 рр. Україна посіла 82 місце. А до першої п'ятірки країн світу увійшли Швейцарія, Латвія, Норвегія, Люксембург та Коста-Ріка. Швейцарія отримала перше місце завдяки суворому контролю за забрудненням повітря, високому рівню забезпеченості питною водою та контролю за втратою біорізноманіття. Латвія поруч із Азербайджаном, Румунією, Албанією та Єгиптом досягли найбільшого прогресу у зменшенні негативного впливу на довкілля протягом останніх десятиліть. Росія — навпаки, мала найгіршу динаміку зниження індексу екологічної сталості. Наявність у першій п'ятірці країн із відносно низьким рівнем ВВП на одиницю населення (Латвія та Коста-Ріка) [2], на нашу думку, свідчить про те, що економічне зростання не є визначальним фактором забезпечення сталого розвитку. Не менш важливими є виважена екологічна політика та контроль за дотриманням екологічних вимог.

Приблизно 23% змін у індексі ESI пояснюється динамікою зростання ВВП на душу населення, що є важливим чинником, але не є єдиною детермінантою екологічної політики держави [16].

Сьогодні є безліч доказів того, що соціальна та екологічна відповідальність, яка спрямована на покращення стану екологічної безпеки, співвідноситься з результатами фінансової звітності. До прикладу, у США на користь цієї тези свідчить збільшення вартості звичайних акцій 400 компаній, що з 1990 р. проходять з позитивними результатами соціальну та екологічну експертизу, так званий "Соціальний індекс Доміні 400" (Domini 400 Social Index: DS400). Компанії DS400 станом на 31 грудня 2012 р., порівняно з компаніями S&P 500, лідирують за такими показниками, як сукупний оборот, прибуток, балансова вартість, ефективність інвестиційного портфеля [23].

Екологічно орієнтована економіка забезпечує підвищення конкурентоспроможності нації загалом шляхом покращення середовища перебування, підвищення якості і тривалості життя населення. Держава та окремі компанії можуть і не отримати негайної віддачі від інвестицій в охорону навколишнього природного середовища, тоді як у масштабі всієї країни такі переваги більш очевидні. Виважена державна політика щодо раціонального природо-користування може бути запорукою стабільного розвитку суспільства та забезпечення національної безпеки держави.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Перехід України до моделі сталого еколого-економічного розвитку є можливим лише за умови забезпечення екологічної безпеки як складової національної безпеки країни. Суспільство починає усвідомлювати, що сучасні екологічні проблеми — це наслідки стилю ведення господарської діяльності і стереотипів споживання кожного члена суспільства. Збалансований розвиток неможливий без формування громадянського суспільства, впровадження механізмів громадянського контролю за діяльністю органів державної влади, залучення громадян до прийняття екологічно важливих рішень. Низький рівень еколо-

гічної культури населення формує хибні моделі поведінки щодо споживання. Бідна людина думає про виживання, а не про захист довкілля. Чиновник, що не відчуває контролю з боку громади, намагається мати вигоду із посади, яку займає, а безконтрольний власник підприємства-забруднювача діє задля власної фінансової вигоди. Здавалося б коло замкнулося. Однак саме державна політика, основою якої виступає збалансованість розвитку, надає можливість вирватися з цього кола. Раціональне природо-користування на даному етапі суспільного розвитку має розглядатися не тільки як витратна стаття, а як можливість для вкладення інвестицій, проведення наукових досліджень. Дієве законодавство має стати опорою для втілення науково обґрунтованих ідей щодо національних інтересів України в екологічній сфері. Подальші дослідження здійснюватимуться саме в цьому напрямі.

Література:

1. Беляков О.О. Масова комунікація та екологічна політика: монографія / О.О. Беляков. — К.: Наука, 2001. — 149 с.
2. В екологічному рейтингу сталого розвитку Україна 102 з 132 країн [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ecoclubua.com/2012/01/v-ekolohichnomu-rejtynhu-ukrajina-102-sered-132-krajin/>
3. Герасимчук З.В. Научные исследования экологической безопасности как фактора устойчивого развития / З.В. Герасимчук // Экономика Украины. — 2011. — № 11. — С. 62—65.
4. Данилишин Б. Эффект декаплинга як фактор взаємозв'язку між економічним зростанням і тиском на довкілля / Б. Данилишин, О. Веклич // Вісн. НАН України, — 2008. — № 5. — С. 12—18.
5. Действующее международное право. — Т. 3. — М.: Московский независимый институт международного права, 1997.
6. Деньга В.О. Поняттях екобезпеки та екориска / В. Деньга // Управление риском. — 2000. — № 4. — С. 41—42.
7. Ілляшенко С.М. Менеджмент екологічних інновацій: навчальний посібник / С.М. Ілляшенко, О.В. Прокопенко; за заг. редакцією С.М. Ілляшенка. — Суми: Вид-во СумДУ, 2003. — 266 с.
8. Ісаєнко, В.М. Екологічна безпека — основний чинник еколо-збалансованого розвитку України у ХХІ столітті / В.М. Ісаєнко, Г.О. Білявський // Екологічний вісник. — 2007. — № 4. — С. 14—17.
9. Качинський А.Б. Екологічна політика й екологічна безпека України / А.Б. Качинський // Екологічний вісник. — 2006. — № 1. — С. 24—26.
10. Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку. — К.: ПРООН Україна, 2007. — 184 с.
11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року // Відомості Верховної Ради. — 1991. — № 41. — С. 546.
12. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 року № 880-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=880-2007-%F0>
13. Програма дій "Порядок денний на ХХІ століття" ("AGENDA-21"). Ухвалена Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро

(Саміт "Планета Земля", 1992 р.): пер. з англ. — К.: Інтелсфера, 2000. — 360 с.

14. Реймерс Н.Ф. Охрана природы и окружающей человека среды: словарь-справочник / Н.Ф. Реймерс. — М., 1992. — 319 с.

15. Синякевич И. Концепция по формированию системы инструментов национальной экологической политики / И. Синякевич // Экономика Украины. — 2002. — № 7. — С. 70—77.

16. Татаринов В.А. Екологічна безпека та сталий розвиток у сучасному світі / В.А. Татаринов // Стратегічні пріоритети. — 2010. — № 3 (16). — С. 83—87.

17. Туниця Ю.Ю. Екологічна Конституція Землі: сутність і концептуальні засади / Ю.Ю. Туниця // Вісн. НАН України. — 2005. — № 11. — С. 32—42.

18. Хімич О. Екологічна безпека як елемент національної безпеки // Право України. — 2002. — № 11. — С. 44—48.

19. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека і засади визначення ризику техногенних катастроф / Є.В. Хлобистов // Економіка України. — 2010. — № 6. — С. 38—46.

20. Читанка / Стратегічні тренди 2025: світ, у якому будуть жити наші діти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://man.gov.ua/UserFiles/File/Doshka/1_%20LSh_trendy/Chitanka.pdf

21. Юридическая энциклопедия / Под ред. М.Ю. Тихомирова. — М., 1997.

22. Яцик А.В. Водні ресурси в контексті екологічної безпеки та збалансованого розвитку держави / А.В. Яцик // Екологічний вісник. — 2007. — № 6. — С. 21—24.

23. Environmental Sustainability Index: Benchmarking National Environmental Stewardship [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yale.edu/esi/ESI2005.pdf>

24. Vagasi M. Integration of the sustainability concept into strategy and marketing / Maria Vagasi // Periodica Polytechnica Ser. Soc. Man. Sci. — 2004. — Vol. 48. — № 2. — С. 245—260.

References:

1. Bieliakov, O. O. (2001), Masova komunikatsiia ta ekolohichna polityka: monohrafiia [Mass communication and environmental policy], Nauka, Kyiv, Ukraine.

2. Official site of the Green Wave OSCE (2012), "In rating the environmental sustainability of Ukraine 102 of the 132 country", available at: <http://ecoclubua.com/2012/01/v-ekolohichnomu-rejtnyhu-ukrajina-102-sered-132-krajn/> (Accessed 25 December 2014).

3. Herasymchuk, Z. V. (2011), "Scientific research of environmental safety as a factor in sustainable development", Ekonomika Ukrainy, vol. 11, pp. 62—65.

4. Danylyshyn B. and Veklych, O. (2008), "The effect of decoupling as a factor in the relationship between economic growth and environmental pressures", Visn. NAN Ukrainy, vol. 5, pp. 12—18.

5. Moskovskyy nezavysymyj ynstitut mezhdunarodnoho prava (1997), Dejstvuiushee mezhdunarodnoe pravo [Existing international law], vol. 3 Moskovskyy nezavysymyj ynstitut mezhdunarodnoho prava, Moscow, Russia.

6. Den'ha, V. (2000), "<http://www.google.com.ua/url?source=transpromo&rs=rssf&q=/translate.google.com/community?source=all>The concepts of environmental safety and ecological risk", Upravlenye ryskom, vol. 4. pp. 41—42.

7. Illiashenko, S. M. and Prokopenko, O. V. (2003), Menedzhment ekolohichnykh innovatsij [Management of environmental innovations], Vyd-vo SumDU, Sumy, Ukraine.

8. Isaienko, V. M. and Biliavs'kyj, H. O. (2007), "Environmental security — the main factor in environmental and sustainable development of Ukraine in the twentieth century", Ekolohichnyj visnyk, vol. 4, pp. 14—17.

9. Kachyns'kyj, A. B. (2006), "Environmental policy and environmental safety Ukrainy", Ekolohichnyj visnyk, vol. 1, pp. 24—26.

10. PROON Ukraina (2007), Natsional'na ekolohichna polityka Ukrainy: otsinka i stratehiia rozvytku [National Environmental Policy of Ukraine: Assessment and Development Strategy], PROON Ukraina, Kyiv, Ukraine.

11. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law "On Environmental Protection", Vidomosti Verkhovnoi Rady, vol. 41.

12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), Order "On approval of the Concept of National Environmental Policy of Ukraine till 2020", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=880-2007-%F0> (Accessed 25 December 2014).

13. AGENDA-21 (2000), Prohrama dij "Porjadok dennij na KhKhl stolittia" ("AGENDA-21"). Ukhvalena Konferentsiieiu OON z navkolyshn'oho seredovyscha i rozvytku v Rio-de-Zhanejro (Samit "Planeta Zemlia", 1992 r.) [The action program "Agenda XXI century" ("AGENDA-21"). Adopted by the United Nations Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro (Summit "Earth, 1992)], Intelsfera, Kyiv, Ukraine.

14. Rejmers, N. F. (1992), Okhrana pryrody y okruzhaiushej cheloveka srede: slovar'-spravochnyk [Protection of nature and the human environment: Dictionary Directory], Moscow, Russia.

15. Syniakovych Y. (2002), "The concept of the formation of the national environmental policy instruments", Ekonomika Ukrainy, vol. 7, pp. 70—77.

16. Tatarynov, V. A. (2010), "Environmental security and sustainable development in the modern world", Stratehichni priorytety, vol. 3 (16), pp. 83—87.

17. Tunytsia, Yu. Yu. (2005), "World Ecological Constitution: the nature and conceptual foundations", Visn. NAN Ukrainy, vol. 11, pp. 32—42.

18. Khimich, O. (2002), "Environmental safety as an element of national security", Pravo Ukrainy, vol. 11, pp. 44—48.

19. Khlobystov, Ye. V. (2010), "Environmental and safety principles of the risk of man-made disasters", Ekonomika Ukrainy, vol. 6, pp. 38—46.

20. Ministry of Education and Science of Ukraine (2011), "Strategic Trends 2025: a world in which our children will live", available at: http://man.gov.ua/UserFiles/File/Doshka/1_%20LSh_trendy/Chitanka.pdf (Accessed 25 December 2014).

21. Tykhomyrov, M. Yu. (1997), Yurydycheskaia entsyklopediia [Legal Encyclopedia], Moscow, Russia.

22. Yatsyk, A. V. (2007), "Water resources in the context ekolohichnoi security and sustainable development of the country", Ekolohichnyj visnyk, vol. 6, pp. 21—24.

23. World Economic Forum (2012), Environmental Sustainability Index: Benchmarking National Environmental Stewardship, available at: <http://www.yale.edu/esi/ESI2005.pdf> (Accessed 25 December 2014).

24. Vagasi, M. (2004), "Integration of the sustainability concept into strategy and marketing", Periodica Polytechnica Ser. Soc. Man. Sci, vol. 48, no. 2, pp. 245—260. *Стаття надійшла до редакції 24.03.2015 р.*